

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי י"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קכז

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מתנות שלא הורמו באתרוג טבל

ביארו בגמ' שהבכור נוטל פי שניים בזרוע לחיים וקיבה, כיון שמדובר בבהמה שנשחטה בזמן שהאב היה חי, והבעלים של הבהמה היה ממכירי כהונה, וסבר התנא שמתנות שלא הורמו כמי שהורמו.

לדעת הרשב"ם מזכירם לו זיכוי גמור במתנות הבהמות מיד כאשר הם נשחטים, אף קודם שהופרשו בפועל מן הבהמה, וא"כ ברור מדוע מוגדרים היורשים כמוזקקים, שהרי כבר הקנו לאביהם. לדעת התוס', אין כאן הקנאה, אלא מצד שהדבר הוא בכלל "מתנה מעוטת" ולנותן אסור לחזור בו מדבר זה, אמנם ע"פ גדרי הממון הנותן יכול לחזור בו, אולם כל עוד לא חזר בו מוגדרים כמוזקקים.

הראשונים תמהו, בשלמא שהגמ' נוקטת שמדובר במכירי כהונה, כוונת הגמ' לומר שלכך מוזקק בזרוע לחיים וקיבה ויש לכבד לטויל פי שניים, אולם בדיון "מתנות שלא הורמו כמי שהורמו", הדיון אמור בדברים שאינם מבוררים, כגון בתרומות ומעשרות מן הכרי, אולם זרוע לחיים וקיבה, הם חלקים מבוררים בגוף הבמה ומה שייך לתלות במחלוקת האם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו הרי הם ניכרים לעין. באמת מחמת כך חידש רבינו יונה, שלמ"ד מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו, לא יחול שם "מתנות כהונה" קודם הפרשתם המפורשת. ועיין עוד בדברי הריטב"א.

האם יש היום נפק"מ בדיון של מתנות שלא הורמו כמי שהורמו, ובמחלוקת התלויה בדבר. יש לדון באתרוג של "טבל" מדוע אין יוצאים בו ידי חובה בנטילת ד' מינים, הדברים מבוארים ומפורשים בדברי התוס' בסוכה (לה, א ד"ה אחיא) שם שאלו מדוע לומדים בגמ' גז"ש לגבי הדיון של מצת מעשר שני בפסח, הרי מצה אתרוג שווים בעיני "לכס" וכשם שאמרו שאין יוצאים באתרוג של טבל כיון שאין זה נחשב בשלכם, כך גם יהיה הדיון במצת טבל, ובגמ' בפסחים למדו מלימוד מיוחד וכו'. ביארו תוס' וז"ל "דלא דמי דהא דאין יכול לצאת באתרוג של טבל דהוי כמו אתרוג דשותפין שיש לכהן וללוי בו חלק ודמי לאחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית בסוף יש נוהלין (ב"ב דף קלז, ב ושם) אבל גבי מצה כשאכל ממנה כמה זיתים אם יש משלו כזית יצא". עכ"ל. מבואר בדברי התוס', היות והגדרת טבל שיש בו חלק לישראל וחלק לכהן וללוי, יש חסרון בלכם, ולכך באתרוג אינו יוצא. אולם לגבי מצה לו יהי ויאלץ הרבה יותר מכוזת, הרי בסה"כ אכל כזית כדי שיעור שלו, ובהו יוכל לצאת ידי חובה, אם לא הדרשה הנזכרת בגמ'.

יסוד התוס' שלא יוצאים ידי חובת אתרוג של טבל מחמת שיש בו חלק של הכהן והלוי, יהיה הדיון גם בזמננו אנו, אם הגדרת טבל שיש בו שייכות לכהן וללוי, הרי שיש חסרון בלכם, אמנם אין אנו נותנים מתנות כהונה (מהרה יבנה המקדש. אמן) אולם הגדרת הטבל שיש בה ממון אחרים.

אלא נוקט הקוב"ש (אות שעב) שזה יהיה תלוי במחלוקת האם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו או לאו כמי שהורמו, שח"ס שנקטו שהגדרת הטבל שיש בו ממון של הכהן והלוי, זה דווקא למ"ד שמתנות שלא הורמו כמי שהורמו, אז ניתן להגדיר את הממון שיש בטבל שהוא שייך לעוד בעלים, כשם שאמרו לפנינו בסוגיא שלמ"ד מתנות שלא הורמו כמי שהורמו, הרי הבכור מוזקק ונוטל פי שניים.

אלא למ"ד מתנות לאו כמי שהורמו, אין כאן מתנות כהונה, ויש טבל שכל ההגדרות הממוניות לא יצאו מהבעלים. וא"כ לא יהיה חסרון של לכס. ובפשוטות יהיה שייך לישראל ויכול לצאת ידי חובה ד' מינים, אא"כ יהיה חסרון מחמת חסר בגוף האתרוג. ויש לפלפל.

אולם הגר"ש (שעי"ה, ה, ו) מאריך לבאר, שבודאי לא שייך לצאת ידי חובה בכזה אתרוג, ואין לדון בו כלל ממון הבעלים, שאף כאשר זה טבל, ונסבור כמ"ד שמתנות שלא הורמו, אינם בכלל הרמה ואין כאן ממון של כהן מסויים וכו', אולם זה לא של ישראל! יש כאן ממון שבת הכהונה והלוייה שמונה בגופו של אתרוג, לישראל יש הלכות של הפרשת תרומ' ונתינה וכו', אולם בטבל יש ממון השבת וחלק זה ימנע ממנו להיות בעלים גמורים.

בגוף דברי התוס' הנזכרים יהיה נפק"מ במצה ואתרוג לשאר ימי החג, שהרי פסול של לכס באתרוג נאמר דווקא ביום הראשון, מאידך במצה יש רק מצווה חיובית בליל יד' בערב ואתרוג אולם, בשאר ימי החג בפשוטות יש אסור אכילת חמץ, אין חובה לאכול מצה. אולם לדעת הגר"א יש קיום מצווה באכילת מצה, ויהיה נפק"מ כמבואר. (וכתבנו בענין זה בפסחים לת, עוד נפק"מ וכו' מה) לשון הגמ' בפסחים (לח), לשון הגמ' "מצות של מעשר שני לדברי רבי מאיר אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח לדברי חכמים יוצא בה ידי חובתו בפסח". והביא הגמ' אף את דין האתרוג של מעשר שני, האם יוצאים בו ידי חובה או לא ואמרה הגמ' "אתרוג של מעשר שני לדברי רבי מאיר אין יוצא בו ידי חובתו ביום טוב לדברי חכמים אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט". עמדו האחרונים (הרש"ש ובגליוני הש"ס) על שינוי הלשון בגמ' בין מצה לאתרוג. שלגבי מצה אמרה הגמ', יוצא ידי חובה בפסח. ואילו לגבי אתרוג כתוב, יוצא ידי חובה ביו"ט. מה ההבדל?

אומר הרש"ש, במצות ד' מינים כתוב בתורה "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדף וכו'", מכאן למדו חז"ל, שצריך להיות "לכם" למעט גזול, לדעת רבי מאיר אף ע"ש וכו'. אולם הגמ' אומרת בסוכה, פסול "לכם" זה רק ביום הראשון, בשאר ימים יוצא י"ח בנטילת ד' מינים בשאול ואף בגזול (עי' ריש פרק לולב הגזול בדיון מצוה הבאה בעבירה) א"כ אמרה הגמ' שאדם יוצא ידי חובה ביו"ט.

כל הנידון הוא רק לגבי יו"ט. אולם לגבי מצה בפסח, הרי אף בפסח שני צריך לצאת ידי חובה במצה שאינה מע"ש לכן אמרו יוצא ידי חובה בפסח.

אולם חידוש גדול ומעניין, למדנו בדברי רבי יוסף ענגיל זצ"ל בגליוני הש"ס. כידוע דעת הגאון שכשם שיש מצוה לאכול בסוכה כל ימי חג סוכות, אף יש מצוה לאכול מצה כל ימי הפסח. והוכיחו כן מדברי הראשונים בשלהי המסכת, שהקשו מדוע על סוכה מברכים לישב בסוכה בכל פעם שהסיח דעתו מהסוכה וכו' ואילו לגבי מצה אין מברכים, כי אם בלילה הראשון. מבואר שיש מצוה לאכול כל ימי הפסח מצות, שאם לא כך מה השאלה, בודאי שאין מברכים על אכילה זו. ע"כ אף האוכל מצה בשאר ימי הפסח מקיים מצוה. אמנם אין זו מצוה של חובה שרק בלילה הראשון יש חיוב לאכול מצה. אולם זו מצוה קיומית, שאם אוכל מצה מקיים מצוה. (ועי' במעשה רב אות קפה)

מתנה מחדש הגליוני הש"ס, באתרוג כל הנפק"מ שיהיה "לכם" זה רק ביום הראשון שבו נפסל מה שלא "לכם" אולם בשאר ימים יוצא י"ח, אף בדבר שאינו שלו ולכן כתוב בלשון הגמ' יוצא ידי חובה ביו"ט. אולם במצות, אמרו שלא יוצא ידי חובה בפסח, הכוונה לכל ימי הפסח. וכך, בשאר ימי החג שאומרים אנו שאם אוכל מצה מקיים מצוה, כל זה במצה שיוצאים בה ידי חובה בליל הסדר. אולם אם אוכל מצה של מע"ש אמנם לא אכל חמץ, אולם לא קיים מצוות מצה.

עולה לפי דבריו שלדעת הגאון ועוד, שיש מצות אכילת מצה כל ימי הפסח זה דוקא במצה שיוצאים בה ידי חובה וא"כ מצה עשירה, או שהוסיפו לה טעם מסוים, מצה של מע"ש וכו' אין בזה קיום מצוה.

סיכום הדף

נושא: חלק בכורה בראוי ושבח.

בכור במשפחת הכהונה נוטל פי שניים בזרוע לחיים וקיבה, וביארה הגמ' שמדובר בהנותן הוא **ממכירי כהונה**, והבהמה נשחטה בזמן שהאב היה חי, והתנא של **הברייתא סבר** שמתנה המיועדת להרמה, כביכול כבר הורמה וניתנה ליד כהן, לכן מוגדר כמוזקק. **ובבהמת קודשים** השייכת לאביו, וביארה הגמ' שהתנא סבר כרבי יוסי הגלילי שקודשים קלים מוגדרים כממון בעלים, ולכן הבכור נוטל פי שניים שהוא מוזקק. **וכל בכור נוטל בשבח** שהשביחו הנכסים לאחר מיתת האב, ומבארת הברייתא שזה באופן שהשביחו מעצמם כגון פרה של האב שהייתה מוחכרת או מושכרת לאחרים, וביארה הגמ' שמושכרת או מושכרת אין היתומים צריכים לעלות מזונות לשוכר, שאם הם נותנים את המזונות, מוגדר כשבח שהשביחו היתומים, שאין הבכור נוטל פי שניים. **וכן נוטל פי שניים** באופן שהיתה במרעה וילדה. אולם אם היתומים השביחו מעצמם כגון שבנו בתיים נטעו כרמים אין הבכור נוטל פי שניים.

עד עתה התבאר בדברי הברייתא שבכור נוטל פי שניים בדבר הראוי בתנאי שהשבח הגיע מעצמו ולא ע"י היתומים, וכמבואר להלן זו שיטת רבי, ורבנן חולקים כפי שיבואר. **דעת רבנן**, אין הבכור נוטל בשבח שהשביחו הנכסים לאחר מיתת האב, ו**לרבי** נוטל במה שהשביחו מעצמו **ולא** במה שהשביחו יתומים. **אם ירשו שית חוב**, נוטל לכור פי שניים. אם יצא עליהם שטר שצריכים הם לפרוע את חוב אביהם, הבכור משלם ב' חלקים. **ואם אמר הבכור איני נוטל פי שניים**, אף אינו משלם פי שניים. **מבארת הגמ'** שרבי ורבנן נחלקו במשמעות הפסוק. **לדעת רבנן**, התורה הגדירה את חלק הבכורה בתורת חובת **"לתת לו"**, וכדרך הזכויות שבמתנה אין הנותן יכול לתת דבר שלא בא לעולם, כך בחלק בכורה רק מה שנמצא אצל המוריש יש זכות לבכור. **דעת רבי**, פי שניים" הקישו חלק בכורה לחלק פשוט וכשם שבחלק פשוט מקבל היורש אף דברים עתידיים, כך גם בחלק בכורה. **רבנן למדו** מההיקש, שהבכור מקבל את חלק הבכורה והפשוטות כמוצר אחד. **ולדעת רבי** לשון מתנה מלמד שישלם הבכור לומר איני נוטל ואיני נותן. **אמר ר"פ בין לרבי ובין לרבנן**, אם קיבלו עץ דקל שלאחר מיתת האב נעשה עבה יותר, או קרקע שנהייתה יפה מעצמה לאחר מיתת האב, שמקבל הבכור פי שניים. **נחלקו** בשחט שנעשתה לשיבולים, או בעץ שהניב פירות, **שלרבנן** לא מקבל פי שניים כיון שהשביחו בדבר שהשתנה שמו, **ולדעת רבי** מקבל כיון שנעשה השבח ממילא.

אמר רבה בר חנא בשם רבי חיא, שניתן לפסוק כרבי או כרבנן, **ביארה הגמ'** שהסתפק האם כאשר אמרו הלכה כרבי, האם הכוונה שרק באופן שנחלק עם חברו, או אף באופן שנחלק עם חבריו. **אמר ר"פ בשם רבי**, אסור לפסוק כרבי, היות והלכה כרבי מחברו ולא מחבריו. **ור"פ עצמו אמר**, מותר לעשות כדברי רבי, שסבר שהלכה כרבי מחברו ואפילו כלפי חבריו. **אמר רבא**, אסור לעשות כדברי רבי, אולם אם פסק כרבי לא יחזור מן הדיון, סבר שמטיט את הדיון כרבנן שכן הסברא נוטה, אולם ניתן לפסוק אף כרבי שלא אמרה הלכה פסוקה כרבנן.

למד ר"פ בספרא, "בכל אשר ימצא לו", אין הבכור נוטל פי שניים בשבח שהשביחו היורשים לאחר מיתת אביהם, אולם בשבח שהשביחו מעצמו נוטל הבכור, **כדעת רבי**. **רמי בר חמא למד ברייתא כדעת רבנן**, שאין הבכור נוטל בשבח שהשביחו הנכסים, וכ"ש שבת שהשביחו היתומים.

אמר רבי יהודה אמר שמואל, אין הבכור נוטל פי שניים בחוב שאחרים לוו מאביהם. **מסקנת הגמ'**, שאמר את הדיון לפי שיטת רבנן, שהיה צד לומר שמלווה שיש בו שטר נחשב לגבוי ביד האב, **וממילא** יקבל הבכור פי שניים, קמ"ל שאינו נוטל פי שניים, (להו"א, לרבנן הדיון פשוט שהרי בשבח רגיל שהשוורש נמצא לא מקבל בודאי שבחוב, ואם לרבי, הרי מבואר להדיא בברייתא שנוטל הבכור בין בעצם המלווה בין ברבייתו).